

հայերէն լեզուի ուսումը, և ուրիշ եւրոպական լեզուի մը՝ ինչպէս գաղղիաբէնին... Տարակոյս չկայ որ դպրոցաց բարեկարգութեան և ուսմանց ոճոյն մէջ՝ դեռ շատ փափաքելի բարեկարգութիւնք կրնան, և հարկ է որ մտցունեն. սակայն պէտք է խոստովանել թէ հասարակաց կրթութեան գործոյն մէջ արժան էր 'ի հիմանէ սկսիլ. սկզբնաւորութիւնն եղած է, ապագայն պիտի լրացնէ կամ կատարելագործէ այդ գործը՝ »:

Օտարի մը բերնէն լսուած այս խօսքերուն կը համաձայնին նաև ազգային պարբերականը: Ինչո՞ւ ամեն օր գանդատք և լքուցիչ կերպարանաց տակ կը նկարագրուին անոնց վիճակն ու յառաջագիծութիւնը:

Քննենք համառօտիւ:

կը Հարութեան:

ԳԱՂՂԻԱ Ի 1871

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Վեռսայլցիք 'ի Բարիդ:

(Տես երես 36:)

Սակայն ըմպելիք ծախողի մը կիսաբաց դրանը առջևէն անցնելով՝ ուր մէկ քանի մարդիկ խօսելու հետ են, կանկ կ'առնում ու մէկ քանի լուր կը ժողովում: Մոնմառդուր առնուեր է, դաշնակիցք չեն կրցած դէմ դնել, պզտի փողոցներուն ու տանց անցքերուն մէջ շատ կռիւներ եղան: Եթէ քաղաքում բաց ըսեր էին, « Անձնատուր եղիք, կեանքերնիդ կը շնորհուի ձեզի »: Անոնք պատասխանեցին. « Անձնատուր կ'ըլլանք »: Սակայն անոնցմէ մէկը ըսալի մը վրայ ուղիւղէի հարուած մը արձակեց ու զինքը սրունքին վրայ վիրաւորեց: Այն ատեն զինուորք այն

եօթն ապստամբը բռնելով չինութեան մէջ եղող տան մը փոսը նետեցին, և ինչպէս թէ ճագար ըլլային՝ զարկին հրացանով զամենը սպաննեցին: Ուրիշ մը կը պատմէր, թէ Ռոմ փողոցին անկիւնը մեռած տղայ մը տեսեր էր. « շատ գեղեցիկ զուլիս մը, կ'ըսէր, այլ ըղեղը իր քովը գետինը ցրուած էր »: Ուրիշ երրորդ մը կ'ըսէր. « Սէն Բիէռ հրապարակը ամենայն ինչ լմնցած էր, երբ յանկարծ հրացանի մը հարուածը կը լսուի, և անմիջապէս որսորդաց գնդապետ մը մեռած գետինը կը փռուի: Հրամանատարն աչքերը կը վերցնէ ու կը տեսնէ որ մարդ մը ծխնելուզի մը ետևը պահուրտիլ կ'աշխատի. զինուորք կը յարձրկին կը բռնեն ու հրապարակը կը բերեն: Ի՞նչ կ'ընէ այն ապստամբը: Հրամանատարին կը մօտենայ ժպտելով և ապտակ մը կու տայ անոր: Հրամանատարն անմիջապէս զինքը պատին կը հրէ և ուղիւղէի մը հարուածով զուլիսը կը ջախջախէ »: Ուրիշ ապստամբ մը բռնուելով՝ զինուորները ծաղր կ'ընէ. իսկոյն զինքն ալ կը սպաննեն: Սակայն Բարիդու ուրիշ տեղուանք զինուորական գործերը այսչափ յաջող ելք չունեցան: Ի Ֆոպուր Սէն Ժէռմէն բանակը շատ ծանր յառաջ կը քալէ, թէ որ կրնայ զուրցուիլ որ յառաջ կ'երթայ: Դաշնակիցք դիւցազնական գազանութեամբ կը կռուին. փողոցաց անկիւններէն, պատուհաններէն, դռներէն հրացանի հարուածք կ'արձակուին, որ քիչ անգամ կը վրիպին: Այդ կերպ պատերազմ զգինուորները կը յոգնեցնէ, որովհետև զինուորական բարեկարգութիւնը չինները անոնց նոյնպիսի եղանակաւ հակառակորդաց պատասխանելու: Ի Սէնդ Ուան նմանապէս զօրքը յառաջ քալել չիկրնար. Գլիչի փողոցին պատնէշը աղէկ դէմ կը դնէ և կ'երևայ թէ երկայն ատեն պիտոր ընդդիմանայ: Սակայն իմ թաղիս մէջ, յայտնի է որ Վէռսայլցիք յառաջագիծեր են, Տոուօ քառակուղոյն պատնէշը առնուեր է: Տեղ տեղ յիշաւի կ'ընդդիմանան, այլ միշտ տեղի տալով ու փախչելով: Ար.

դեզը այս ամենը ճշմարիտ է. քաղով ձայնը այդ է: Գնացած ատենս մերթ ընդ մերթ գլուխս կը դարձնեմ: Ի Ռիւ ժէօֆուու Մարի, ֆոպուու Մոնմաու դրի մօտ, մարդ մը կայ, ազգային պահանորդ մը. փողոցին մէջ տեղ մինակ կանգուն կեցած է, բան մը չկայ որ զինքը պաշտպանէ. ինքը աներկիւղ շարունակ հրացանը կը լեցընէ ու կը պարպէ, կը լեցընէ ու կը պարպէ: Ետեւ ետեւ երեսուն անգամ հրացանը կ'արձակէ. բայց հուսկ ապա հրացանը ձեռքէն կ'իյնայ, և ինքն իսկ քիչ մը կը դեղի ու գետին կը կործանի:

Գլխի շատնէն ու հրացանս ձգու թռնը:

Մայիսի 23ին առաւօտը, երեք ժամու կռուէ մը ետքը, դեռ ևս Գլխի հրապարակին պատնէշը առնուած չէր: Սակայն Պաղինեօլի ազգային պահանորդաց երկու փաշտը յարձակման սկիզբէն հրացաններուն կրուկը վեր վերցուցեր ու թաղապետութեան հրապարակին մօտ, կռուէն հարիւր յիսուն մեզը հեռու բանակին հետ եղբայրակցեր էին: Հրացանից ձայնը, ուրմբաց թնդիւնը, և միգուայեօղներուն շառաչօղը կը թնդացնէին, և վառօղոյ հոտը կը սկսէր հոնտեղի բնակչաց անհանդուրժելի ըլլալ: Յետոյ խիստ վէրքերէ պատճառեալ ահաւոր աղաղակներ կը լսուէին. այլ ի վերայ այսրամենայն Մոնմաուդրի հրետանիներէն արձրկուած գնտակները, բոլոր չըջակայ փողոցաց տանիքներուն վերէն երագասլաց անընդհատ կ'անցնէին: «Վարերը, ըսաւ ինծի Պաղինեօլի մարդն որ այս տեղեկութիւններն ինծի տուաւ, քաղքին մէջ, կարծես թէ կայծականց փոթորիկ մըն էր»:

Յարձակմանց նշանները սաստկաբար կը զարնէին, փողք կատաղաբար կը հնչէին, և բոլոր այս որոտածայնք՝ այն հրէշաւոր աղմկին հետ կը խառնուէին այլ մերթ ընդ մերթ թնդանօթից ահեղ

ճայթմանց աղմուկը զանոնք խղիւղով իր մէջ կ'անհետացընէր:

Ժամը մէկ ու կիսուն ատենները, այդ դժոխային աղմուկը յանկարծակին ուաղեցաւ: Պատնէշն առնուած էր և ապստամբք անկարգաբար դէպ 'ի Շաբէլ և Պէլվիլ կը քաշուէին: Իսկ ռազմիկ զօրքը հեղեղի մը պէս Գլխի ճամբան լեցուեցաւ, ետեւուն խորտակած պատնէշին քարանց վրայ եռագոյն դրօշ մը թողլով:

Փողոցներուն մէջ տեղ տեղ հրացանք կ'արձրկուէին: Ի Ռիւ Պլանշ գետնայարկ դատիկոնէ մը հարուած մը արձրկուեցաւ. մէկէն մարդը բռնուեցաւ և իր պատուհանին առջևը հրացանով սպաննուեցաւ: Ռիւ Շաբէլայէն թնդանօթք դէպ 'ի Մոնմաուդուր և լա Շաբէլ կը քալէին: Ուրեք սաստիկ կ'այրէր. և որպէս զի թնդանօթները պաղեցնեն, մէջը ջուր կը լեցնէին. բոլոր այն երիտասարդք որ իրենց տունները կը դառնային, առ ժամանակեայ գերի կը բռնուէին, որովհետեւ ամենայն ինչ վախ կ'ազդէր, տղայք, քարածէթը, ուրվովերներն, վրէժխնդրութեւ ողին, արեան միլեգնութիւնը և ամենայն ինչ: Երբեմն երբեմն յանկարծ առանձին հրացանի մը հարուածը կը լսուէր այն տեղուանք, և անմիջապէս քիչ մը ետք ուրիշ հինգ կամ վեց հարուածք ալ անոր կը պատասխանէին. նշան էր թէ դատակնիքը կատարուեր էր:

Որովհետեւ ցորեկուան ժամը չորսին զօրքը Պէլվիլի ու Գլխի թաղերէն հեռացեր էր, յանկարծ լուռ հանդարտ ատեն մը, երկու ապստամբք լէոնի փողոցին սալարկին վրայէն, մէկմէկու ետեւ ետեւ անցան: Ետեւէն քաղովը հրացանն առաւ ու դէպ 'ի պատուհանները պարպեց. փողոցն՝ ինչպէս թէ ռումբ մը արձրկուած ըլլար, այնպէս արձագանգ տուաւ, ու զամենը դող հանեց. ապակիի մը ջախջախուելուն ձայնը լսուեցաւ: Հարուածն արձրկողին առջևէն գնացող ապստամբը և ոչ գլուխը դարձուց նայելու. այդ մարդիկ ալ այս

կենօրս չէին ապրեր, կարծես թէ խուլ կարեր էին:

Ամենէն աւելի վախ տուող բանը օդային հրացանք էին: Յանկարծ պզտի խուլ աղմուկ մը լսուելով՝ պատին վրայ ծակ մը կը նկարուէր: Այն ատեն սպայք մէկէն իրենց դիտակները կը շտկէին. այլ շատ անգամ ամենին բան մը չէին տեսներ: Բայց եթէ յանկարծ ստուեր մը տեսնէին՝ որ վարագուրի մը ետեւը ծածկուէր, իսկոյն, « այդ տունը խուլ զեցէք », ձայնը կը լսուէր: Խուցերուն մէջ չէին սպաններ. հապա անոնց բնակիչներէն մէկ քանին դուրս կը հանէին, որոնք ալ ետ չէին դառնար:

Առաջին հրդեհը:

Դիշերուան մէջ յանկարծ քնէս կ'արթըննամ ու սենեկիս ապակին բոլորովին կարմրցած կը տեսնեմ. շուտ մը պատուհանս կը վազեմ կը բանամ: Չախ կողմէն երկինքը թանձր մութով և արիւնագոյն լոյսերով դիզուած է. կարծես թէ կրակէ լեզուներով անհուն բազմութեամբ սև հրէշներ են որ կը շարժին. հրդեհ է, Բարիզու հրդեհն է: Շտապաւ դուրս կ'ելլեմ: Դրէվիդի փողոցին անկիւնը պահակեր մը ինծի կը կանչէ. « Ասկէ չանցուիր »: Անանկ խուլված է սիրտս որ չեմ կրնար որոշել թէ այդ պահակերն արդեօք դաշնակից մըն է թէ զինուոր: Ինչ ընելու է, ուր երթալու է: Թէպէտ և ժամ մը յառաջ շարունակ գնտաւաց սուլելուն ձայնը կը լսուէր, ի վերայ այսր ամենայնի բոլոր պատուհանները մարդիկ դիզուած կեցած են: « Համարակալութե պաշտօնարանն է որ կ'այրի. Ռուայալ փողոցն է. Լոմվոնն է Լոմվոն »: Չեմ կրնար հառաչանքս զսպել: Մէկ վայրկեանի մէջ ձախորդութե բոլոր ահաւորութիւնը կը կշռեմ: Ո՛վ անթիւ գլուխը դործոց, որ կ'այրին, կը փճանան, կը ջնջուին: Որմունք կը կործանին, նկարուց կտաւք չըջանակներէն կը թօթափին ու գալար գալար կ'ըլլան: Կանայ հարսանիքը կ'այրի. Ռափայէլն՝ այն

զարհուրելի հնոցին մէջ մոխիր կը դառնայ: Լէոնարտոյ տա վինչի ալ անհետ եղեր է: Ա՛հ, այս բանը իրաւցնէ չէր սպասուեր, և ստոյգ բաղդը մեզի զըզուելի դէպքեր պահեր է: Բայց չէ, անտարակոյս այդ ձայները սուտ ըլլալուն: Ի՞նչպէս կարելի է որ այդ մարդիկ որ իմ բնակած թաղս կը բնակին իմ չգիտցածս դիտանան: Սակայն մեր գըլխէն վեր դիշերը կարմիր ու սև է: Օտար հոտ մը կ'առնում, որ նոր վառած քարածէթի կանթեղի մը հոտին կը նմանի: Այդ քարածէթ անունը զիս դող կը հանէ: Անգամ մը որոշ կերպով մեծ բանի մը ձայնը կը լսեմ որ կը կործանի ու կը ջախջախի: Եւ սակայն ինչպէս դառն է չկարենալ տեղեկութիւն առնուլ ու եղածը գիտնալ. և այն հրդեհին չորս դին, մինչդեռ օրը կամաց կամաց կը լուսնայ, հրետը կը թնդայ, հրացանք կը շառաչեն, դժոխք մըն է որ զմահը իբր գօտի կը կրէ: Առջեւ տան մը ճակտին մէկ անկիւնը հրդեհին սըփռած լոյսէն բոլոր լուսաւորած է, և այն լուսին մէջէն ծուխին խաղերը կը նկարուին: Տեղի կու տամ, կը փախչիմ. կ'ուզեմ տուն մտնել, ծածկուիլ, քուն ըլլալ, մոռնալ: Սենեակս սպիտակ վարագուրաց մէջէն, փայլակներ կը կտրին: Վախ մը կու դայ վրաս, կը նայիմ. տանս հանդէպ խանութի մը նշանակ ոսկետառքն են, որոնց կարմիր երկնից բոցերը՝ լուսոյ աղաղակներ արձրկել կու տան:

Հրէշքն:

Ա՛հ, ստոյգ, ալ ինքզինքս խաբել չէի կրնար: Ինչ որ ըրեր էիք, ո՛վ վիճակաւոր Պարոնայք, ձեր քաջութեանը և յստակ դիտաւորութեանը նկատմամբ միտքս լուսաւորեր էին: Տեսնելով թէ ինչպէս դուք կը ստէիք, կը գողնայիք ու կը սպաննէիք, ըսեր էի ձեզի. « Ստասացք, աւարառուք ու սպանողք էք »: Բայց ճշմարտիւ, հանդերձ ֆէլիքս Բիաով որ վատարանց մէկ մըն է, և Միօ քաղաքացւոյ, որ անմիտ մէկ մըն է. հան-

դերձ Միլիէոիւ որ զինուորել չուզողները հրացանահար սպաննել տուաւ, և փիլիպպոսիւ որ զուարճութեան տեղերը գոցել տուաւ, որպէս զի երկրորդ թաղապետութեան սրճանոցը, որու տէրն ինքն է, աւելի բազմաթիւ յաճախողք ունենայ. հանդերձ Տազոսդա՝ յիւ որ խեղկատակաբար՝ի Գոնսիէրժուի կ'երթար Յիսուսեանց ըսելու. « Ուշ գիշ. ժամէ մը զձեզ պիտոր հրացանով սպաննեն » . և ժամ մը ետքը դարձեալ իրենց դառնալով կ'ըսէր. « Ոչ. մտածեցի որ վաղուան թողում » : Հանդերձ Ժոանաուիւ, որ տասնըհինգ տարուան տղայ մը սպաննել տուաւ, որովհետեւ խափանուած օրագիր մը վաճառելու յանցանքն ըրեր էր. Ռիկուիւ հանդերձ որ Շոտէի տղուն երեսը ապտակելով. խնտալով կ'ըսէր. « Աղէկ, տղաս. հայրդ պիտոր սպաննուի » . հանդերձ այնչափ յիմարներով ու դիւահարներով որոնց մով Բարիզու վիճակը ձեւացած էր, որոնք յետ այնչափ այլանդակութիւններուն՝ որ չափէն աւելի են, մէկ մը՝ի Շարանդոն պահել տալու համար, և նմանապէս ալ յետ այնչափ խաբէութիւններու որ շատ իսկ են Սէնդ Բէլաժիի դռները մէկի մը բանալ տալու, այն աստիճանի հասեր էին որ զԲարիզ իրենց զարհուրելի իշխանութեանը ահաբեկ ու տխրամած գերի մը ըրեր էին. և հանդերձ այսու ամենայնիւ, երբեք չէի կրնար հաւտալ որ այդ չար տխմարներն այն աստիճանի անըմբռնելի ոճրագործութեան հասնին որ ըզբարիզ այրեն, յետ զայն փճացնելուն : Այ չարագործ երոստրատէսք. արջասպով հարբած Սարդանաբաղք : Այդ հրաբղխին պէտք կար զձեզ սուղելու համար, այդ խարոյկին պէտք ունէիք մեռնելու համար : Ձեր յուզարկաւորութեան կերոններու փոխանակ, ուղեցիք զԴիւիլլի բոցավառ ունենալ, լուվուի գրատունը հրդեհած, լէգէոն չքանչանին պալատը բոցափայլ, Ռուալալ փողոցը՝ երկայն բարակ հնոց մը, ուր որմունք կը կործանին, և կանայք՝ կրակ կտրած ու դեռ ևս ծխացող աւե-

րակաց տակ ողջ ողջ կը թաղուին, և զլիւ փողոցը, ինչպէս վեսուվի մը ծոցը : Ձեզի ախորժելի էր տեսնել տանց սնանկութիւնը, համարակալութեան պաշտօնարանը հրդեհելով և յանձնարարութեան և աւանդի արկղին մէջէն թղթերն անյայտ ընելով : Անշուշտ տեսնելով որ լուվի թանգարանը անարատ մնացեր է և մեծ գրատունն ալ անփնաս, պէտք է որ կատաղութենէն ինքզինքնիդ կերած ըլլաք : Ի՛նչ. Նոդրը Տամը դեռ ևս չայրիր : Սէնդ Շաբէլը տակաւին չիհրդեհիր : Ա՛լ քարածէթ կամ հըրկիզիչ պատրոյդ չունիք : Ոչ. բաւական չէ « ի զէն » կանչել. կանչեցէք նաև, « ի հուր » : Ձնջեցէք ողոյն քաղաքը, և անոր աւերակացը տակ թաղուելով, ձեր անարգ նշխարները կրնան պարծիլ, ինչպէս վիժածի մը մարմինը՝ որ իբր գերեզման ունենայ զՀիմալայա :

Չըսէք, թէ « մենք չենք ըրած ատիկայ : Ժողովուրդն իր վրէժն առաւ : Մենք ատոր մէջը ամենևին մասն չունինք : Գառան պէս հեղ ենք մենք : Ռան վիէ և ոչ ճանճ մը կրնայ սպաննել » : Չըսէք այդպէս : Դուք ձեր կարմիր ժապաւէններովը Դիւիլլիի պատշգամբէիք, ու հրամաններ կու տայիք : Ռամիկը, ձեզնէ խաբուելով հնազանդեցաւ ձեզի : Միթէ այդ անհուն ոճրին բոլոր պարագաները, երկայն ատենէ ի վեր մտածուած, որոշուած ու պատրաստուած յատակագիծ մը չէն յայտներ : Միթէ ամեն օր ձեր պաշտօնական օրագրին մէջ այս իմաստը չէր կարգացուեր. « Գարածէթ պահողները կը հրաւիրուին որ իրենց ձեռքը եղած քարածէթին քանակը անմիջապէս յայտնեն » : Միթէ խնվախտներու թաղը պատրոյդ մը չէն մարած՝ որ շատոնցուրնէ ի վեր լուալեաց մէջ պատրաստած վառօդոյ տակառներուն կրակ տալու վրայ էր : Այո, ինչ որ ցարդ տեղի ունեցաւ, և ինչ որ դեռ ևս պատահի պիտոր, դուք ուղեցիք : Եթէ դժբաղդութիւնը մեծագոյն չէ եղած, այդ անկէ է, որ զօրաց յանկարծական գալըս տեսնէն բռնուելով՝ ժամանակ չունեցաք

ձեր պատրաստութիւնները լմնցնելու։ Այո՛, յանցաւորքն դուք էք։ Իօտն է՝ որ քարածէթ սիւսող կանանց՝ նոյն այլ ըիչ նիւթը բաշխեց։ Ֆէլիքս Բիան է՝ որ պատրոյգները պատրաստեց։ Դրիտոն է՝ որ ըսաւ. « Հարկ է խնամք ունենալ որ չըլլայ թէ շիշերուն բերանը բաց մնայ »։ Հասարակաց հրդեհին յանձնաժողովը շատ աղէկ իր պարտքը ըրաւ։ Այո, աղետաւոր յանցաւորք. անօրէն խելացնորք։ Երկինք վկայ են ինծի որ սիրտս կ'ատէ վրիժուց փոխարէնը, նա մանաւանդ միշտ թողութեան հակամիտութիւն ունեցած եմ. սակայն այս անգամուն ինչ մեծագոյն պատուհաս կայ՝ որ քան զարգարութիւնը կարենայ առաւելուլ, և գնտակաց հարուածներուն ներքե իյնալով՝ ինչ զղջման աղաղակ կրնաք արտաբերել, որուն Աստուած կարենայ լսել։

Կը շարունակուի։

Բարոյական և քաղաքական տնտեսաւորքն։

(Տես Հատ. ԻԹ. էրես 373։)

ՀՆԳԵՏԱՍԵՐՈՐԴ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ամեն քանի գինն ընծայութեան և խնդրողութեան համեմատ կը փոխուի։

Գումարման օրը անսովոր շարժումն տիրած էր ՚ի Միրըպոյ. ձեռագործարանն՝ որ երեք ամիսէ ՚ի վեր փակուած էր, ութ օրուան մէջ դարձեալ կը բացուէր. ատենէ մ'ի վեր նախագուշակեալ այս լուրը հրապարակաւ հասարակաց ծանուցուեր էր և ամենայն խօսակցութեանց նիւթ էր. — միթէ գործատան հին գործաւորներէն ամենքն ալ պիտի ընդունուէին դարձեալ. կամ թէ արդեօք մէկ մասը միայն պիտի ընդունուէր. ինչ պայմանաւ արդեօք պիտի ընդունուէին. որոնք պիտի ընտրուէին և որոնք դուրս պիտի ձգուէին. —

ասոնք զանազան հարցմունքներ էին զորս ամենայն ոք ինքն իրեն կ'ընէր և ենթադրութիւններ ընելէ դուրս ուրիշ բանի կարող չէր։

Գործաւորաց անուանագրութիւններ կրորդ օրը պիտի սկըսէր և բոլոր շաբաթը պիտի տւէր։ Կալուածատեարք՝ պատերազմի ձեռնամուխ եղող զօրավարաց պէս՝ իրենց անձինքը աչքէ անցընել կ'ուզէին, որպէս զի գիտնան թէ իրենց բանին գործին յարմար որչափ մարդ կրնային ունենալ։ Երեքամեայ դադարմամբ գործաւորաց դասերուն մէջ պակասներ բացուած ըլլալու էին. ոմանք թերեւ ապրելու հնարք փրնալու և ստիպուելով կարելի է զբաղանք գտեր էին, զոր չէին ուզեր ձգել. այլք տեղացի չըլլալով կրնային իրենց հայրենիքը դառնալ աշխատութիւն գտնելու յուսով։ Այս պատճառներէն մէկուն կամ միւսոյն համար այլևայլ գործաւորներ պէտք էին պակսիլ ՚ի կոչ. այս պարագայն մնացողաց յոյսը կ'աւելցընէր մէկէն գործի մէջ մտնելու։

Նաև ուրիշ մեծ խնդիր մ'ալ մտքերը կը զբաւէր. արդեօք ռոճիկը առաջուան պէս պիտի ըլլային. յայտնի է թէ փափաքելին այն էր, բայց ոչ ոք կը համարձակէր այս հարցման հաստատապէս պատասխան մը տալ. կանխաւ շատ զանազան կարծիքներ կ'ընէին. ոմանք՝ ինչպէս յաճախ կը պատահի, միայն զիրենք մտածելով կ'ըսէին թէ ՊՊ. Լընուար և Տիւպիւիստոն չէին կըրնար ռոճիկները նուազեցնել, մինչդեռ հացը դեռ սուղ էր. և մինչդեռ գործաւորք եռամեայ դադարմամբ ամենայն ապրուստին սպառեր էին. խոհեմագոյնք ոմանք կը տարակուսէին թէ զինները առաջուան պէս բարձր չըլլան. վասն զի ժամանակը դեռ անյաջող էր. շատերն ալ որոշ գաղափար չունէին. միայն մէկմէկու ուրախակից կ'ըլլային գործարանաց կրկին բացուելուն համար, և երջանիկ կը համարէին զիրենք աշխատութիւն ունենալուն համար, ըլլայ նաև քան զանցեալն ըստորնագոյն հատուցմամբ։